

у кримінальному провадженні" [Текст]: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 "Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні". - К., 2012.

5. Інструкція "Про організацію агентурно-оперативної роботи оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України" [Текст]: наказ МВС України від 17.12.2012 р. № 06 "Про затвердження Інструкції про організацію агентурно-оперативної роботи оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України". - К., 2012.

6. Інструкція "Про організацію роботи за оперативно-розшуковими справами та справами контрольного провадження оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України" [Текст]: наказ МВС України від 17.12.2012 № 07 "Про затвердження Інструкції про організацію роботи за оперативно-розшуковими справами та справами контрольного провадження оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України". - К., 2012.

Десятник А. А.,
ОДУВС

Надійшла до редакції: 03.08.2015

УДК 343.102:343.985

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Назаренко Д. В.

У статті охарактеризовано сучасний стан правового регулювання візуального спостереження як засобу інформаційно-пізнавальної діяльності правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю. Визначено окремі юридичні проблеми візуального спостереження та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: візуальне спостереження, правове регулювання, слідча дія, оперативно-розшуковий захід.

В статье охарактеризовано современное состояние правового регулирования визуального наблюдения как средства познавательной деятельности правоохранительных органов в борьбе с организованной преступностью. Определены отдельные юридические проблемы визуального наблюдения и предложены пути их решения.

Ключевые слова: визуальное наблюдение, правовое регулирование, следственное действие, оперативно-розыскное мероприятие.

The article describes the current state of legal regulation of visual observation as a means of information-cognitive activity of law enforcement agencies in combating organized crime. Determined some legal problems of visual observation and suggested solutions.

Keywords: visual surveillance, regulation, investigative action, operational-investigative measure.

У листопаді 2012 року набрав чинності Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України). Новацією, передбаченою в кодексі, є введення до чинного законодавства раніше не передбаченої в ньому категорії – негласні слідчі (розшукові) дії (глава 21 КПК України). Це суттєво змінило роль слідчих органів, які раніше, виконуючи свою функцію з розслідування злочинів, здійснювали лише офіційну гласну процесуальну діяльність. Відтепер же вони разом із тим можуть застосовувати й негласні слідчі (розшукові) дії, що, по суті, являють собою негласну оперативно-розшукову діяльність. Остання, у свою чергу, полягає в проведенні оперативних, зокрема й оперативно-розшукових, заходів і регламентується окремим нормативно-правовим актом –

Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність". До нього згідно з новим КПК України прийнято зміни й доповнення, які фактично перетворюють оперативно-розшукові заходи, що носили негласний характер, у зазначені процесуальні негласні (розшукові) слідчі дії [1]. Викладене зумовлює актуальність обраної тематики. Окремі аспекти правового регулювання візуального спостереження як оперативно-розшукового заходу в Україні досліджували О.М. Бандурка, А.А. Венедіктов, В.І. Василичук, Н.Ф. Войтович, О.А. Гапон, В.О. Глушков, О.М. Джужа, О.Ф. Долженков, Е.О. Дідоренко, В.П. Захаров, А.В. Іщенко, І.П. Козаченко, О.І. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, С.В. Обшалов, М.А. Погорецький, І.І. Приполов, Н.Є. Філіпенко, В.О. Черков, І.Р. Шинкаренко та інші. Проте наявність низки невирішених юридичних проблем візуального спостереження та надання йому статусу негласної слідчої (розшукової) дії Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 р. зумовлює потребу подальших наукових досліджень.

Метою статті є оцінка сучасного стану правового регулювання та визначення й вирішення правових проблем візуального спостереження як засобу інформаційно-пізнавальної діяльності правоохоронних органів України. Аналіз діяльності підрозділів кримінальної міліції ОВС України та наукових праць досліджуваного напряму засвідчує, що термін "візуальне спостереження" в теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності має набагато вужчий зміст, ніж у загальнонавчальному й загальнонауковому розумінні. Цей зміст обмежують проведенням уповноваженими суб'єктами конкретного оперативно-розшукового заходу, який спеціально організують і здійснюють лише приховано (негласно) і винятково в громадських місцях. Ми будемо дотримуватись термінології, усталеної в теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності, і вживати означений термін лише в його вузькому значенні. Відповідно до ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних і радіоприладів, інших технічних засобів є правом підрозділів, що здійснюють оперативно-

© Д. В. Назаренко, 2015

розшукову діяльність. У проєкті однойменного Закону України [2], а також у теорії ОРД і відомчих нормативних актах правоохоронних органів візуальне спостереження зараховують до категорії оперативно-розшукових заходів. Стаття 269 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. включає його до переліку негласних слідчих (розшукових) дій, що є принципово новим у правовій практиці України [3]. Отже, формально-юридичний підхід дозволяє одночасно зарахувати візуальне спостереження до різних категорій, що належать до окремих, хоча й взаємопов'язаних державно-правових діяльнісних систем – оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу. Тому, залишаючись незмінним за своїм змістом, візуальне спостереження як засіб пізнавальної діяльності правоохоронних органів може мати дві різні юридичні форми залежно від сфери застосування. Це зумовлює потребу в розумінні взаємозв'язку та відособленості візуального спостереження як оперативно-розшукового заходу та як слідчої дії.

Виконання цього завдання вимагає визначення зв'язку та відособленості ОРД та кримінального процесу загалом. Як слушно зауважує М.А. Погорецький, взаємозв'язок ОРД і кримінального процесу проявляється насамперед через співвідношення їх мети та завдань як структурних елементів їх змісту, оскільки як мету та завдання ОРД, що здійснюється в інтересах кримінального процесу, неможливо реалізувати без реалізації мети та завдань кримінального судочинства, так і мету й завдання кримінального процесу найчастіше неможливо реалізувати без реалізації мети й завдань ОРД [4, 161]. Метою кримінального процесу є вирішення соціально-правового конфлікту, що виник у зв'язку із завданням злочином шкоди особі, суспільству та державі, на підставі істини, встановленої уповноваженими на провадження в кримінальній справі особами [4, 167]. Завданнями кримінального процесу є: захист прав і законних інтересів осіб, яким злочином завдано шкоду, та недопущення незаконного й необґрунтованого порушення кримінальної справи, пред'явлення обвинувачення, засудження, обмеження прав і свобод людини [4, 169]. Мета й завдання ОРД обумовлюються метою й завданнями кримінального процесу, але не зводяться лише до останніх, оскільки на ОРД, окрім іншого, покладено функцію запобігання злочинам [5]. Метою оперативно-розшукової діяльності є попередження й припинення злочинів і сприяння оперативно-розшуковими засобами реалізації мети й завдань кримінального судочинства, а її завданнями – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України, установлення й розшук таких осіб і груп для досягнення мети оперативно-розшукової діяльності, а також мети й завдань кримінального судочинства. Реалізація завдань, перетворення цілей на результати в ОРД здійснюється через оперативно-розшукові заходи, а в кримінальному процесі – через слідчі дії [4, 169]. Водночас сукупний аналіз положень КПК України та Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” дає підстави для висновку, що візуальне спостереження і як оперативно-розшуковий захід, і як негласна слідча (розшукова) дія одночасно є засобом виконання завдань і досягнення мети як кримінального процесу, так і ОРД. Зокрема, у кримінальному процесі матеріали візуального спостереження (незалежно від його юридичної форми)

можуть бути використані для прийняття рішень про проведення інших слідчих дій, визначення їх часу, місця та об'єктів, затримання підозрюваних у скоєнні злочину тощо. Використання матеріалів візуального спостереження як доказів у кримінальному судочинстві також можливе в будь-якій його юридичній формі. Якщо проводилася слідча дія, ці матеріали використовуються як такі, що здобуті в порядку, передбаченому главою 21 “Негласні слідчі (розшукові) дії” розділу I КПК України, а якщо здійснювався оперативно-розшуковий захід – у порядку реалізації положень п. 4 ч. 2 ст. 99, де зазначено, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, за умови відповідності встановленим вимогам, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [2]. В ОРД результати візуального спостереження незалежно від його юридичної форми використовуються для прийняття рішень щодо проведення подальших оперативно-розшукових заходів відносно об'єкта стеження або його злочинних зв'язків. Кримінальний процес та оперативно-розшукова діяльність як різні діяльнісні системи мають різних суб'єктів, що зумовлює потребу в окресленні кола суб'єктів візуального спостереження. Як оперативно-розшуковий захід його можуть здійснювати працівники всіх оперативних підрозділів, у рамках реалізації права, передбаченого п. 11 ч. 1 ст. 8 Закону України про ОРД. Проте зазвичай вони послуговуються можливостями спеціально призначених негласних структур (у системі МВС України – це підрозділи оперативної служби, у системах СБУ, Державної прикордонної служби України, податкової міліції – підрозділи оперативного документування). Адже гласні оперативні апарати не мають потрібних для цього сил і засобів. Їх працівники здебільшого не володіють знаннями, уміннями та навичками, необхідними для професійного проведення означеного заходу. З теоретичної і практичної точок зору, здійснення візуального спостереження спеціальними підрозділами є набагато ефективнішим, хоча й менш економічним. Працівники підрозділів кримінальної міліції застосовують його особисто, коли необхідно негайно запобігти злочинові або розкрити його, а залучення до спостереження сил і засобів оперативної служби неможливе. Візуальне спостереження як засіб інформаційно-пізнавальної діяльності в боротьбі з організованою злочинністю має здійснюватися лише спеціальними підрозділами. Адже сьогодні групова протидія візуальному спостереженню є невід'ємним елементом конспірації злочинної діяльності організованих угруповань і злочинних організацій. Цілком логічно припустити, що візуальне спостереження як негласну слідчу дію також доцільно організовувати силами підрозділу оперативної служби, зокрема, коли потрібно стежити за членами організованих злочинних формувань. Адже слідчий не має для цього ні часу, ні засобів, ні професійних навичок. Тому обґрунтованими видаються положення частини 6 ст. 246 КПК України, яка передбачає, що негласні слідчі (розшукові) дії за дорученням слідчого можуть провадити уповноважені оперативні підрозділи. Повноваження слідчого доручати такі дії відповідним оперативним підрозділам встановлено п. 3 ч. 2 ст. 40, а обов'язок їх виконання покладено на ці підрозділи ч. 3 ст. 41 зазначеного Кодексу [3].

“уповноважені оперативні підрозділи” та “відповідні оперативні підрозділи”, що вживаються у вказаних статтях, дають можливість слідчому доручати негласні слідчі (розшукові дії) як гласним, так і негласним (спеціалізованим) оперативним підрозділам. Отже, проведення візуального спостереження як слідчої дії в системі МВС може бути доручене безпосередньо підрозділу оперативної служби (ПОС). Гласний оперативний підрозділ доручення слідчого на проведення візуального спостереження може виконувати власними силами. Проте, оскільки під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу набуває сам повноважень слідчого (ч. 2 ст. 41), він, керуючись п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, має право доручити візуальне спостереження підрозділу оперативної служби [2]. Пряме доручення візуального спостереження підрозділам оперативної служби доцільно в разі необхідності: обмеження кола осіб, яким відомо про слідчу дію, та зниження вірогідності витоку інформації; спрощення системи документообігу, економії часу, а відповідно підвищення оперативності; уникнення неоднозначної оцінки сторонами кримінального процесу законності здобути доказів у зв'язку з дискусійним характером можливості передоручення негласних слідчих (розшукових) дій одним оперативним підрозділом іншому. Залучення до візуального спостереження сил і засобів оперативної служби через відповідне доручення оперативному працівникові гласного оперативного підрозділу є доцільним у разі комплексного здійснення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, зокрема під час розкриття злочинів, учинених організованими злочинними формуваннями. Виходячи з викладеного, вважаємо логічним надання права слідчому вирішувати, в який саме спосіб залучати підрозділ оперативної служби до проведення візуального спостереження (безпосередньо чи через працівника гласного оперативного підрозділу). Введення в дію Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. частково вирішує проблеми проведення візуального спостереження, що пов'язані із забороною оперативно-розшукових заходів, без заведення оперативно-розшукової справи відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України про ОРД. Ця норма створює правові проблеми в діяльності всіх без виключення оперативних підрозділів. У діяльності ПОС вона набуває специфічних рис. Адже підрозділи оперативної служби взагалі не уповноважені заводити ОРС, оскільки проводять оперативно-розшукові заходи за офіційними замовленнями інших оперативних підрозділів. Останні можуть оформити завдання на візуальне спостереження лише за наявності оперативно-розшукової справи. Проте певні ситуації вимагають невідкладного (ще до заведення ОРС) залучення сил і засобів оперативної служби. Зокрема, це випадки, пов'язані з: необхідністю термінового отримання фактичних даних про осіб, причетних до щойно вчинених особливо тяжких злочинів; необхідністю термінового отримання фактичних даних, потрібних для звільнення заручників, рятування життя людей, проведення операцій по захопленню озброєних злочинців; необхідністю термінового отримання фактичних даних, необхідних для організації охорони громадського порядку в разі масових заворушень тощо. Значна суспільна небезпека кримінально-караних діянь і необхідність їх швидкого розкриття змушує оперативних працівників ігнорувати означені норми Закону України

про ОРД і відомчих інструкцій, коли йдеться про проведення ПОС оперативно-розшукових заходів з метою розкриття злочинів по “гарячих слідах”. Практика свідчить про високу ефективність залучення сил і засобів оперативної служби відразу після того як став відомий факт учинення злочину, ще до заведення ОРС. Зокрема, позитивні результати дає негайне проведення заходів, спрямованих на розкриття вбивств, зґвалтувань, розбійних нападів та інших злочинів, пов'язаних із застосуванням фізичного насильства. Для залучення сил і засобів ПОС до розкриття злочинів по “гарячих слідах” (без заведення ОРС) оперативні працівники вдаються до фальсифікацій. Нові положення Кримінального процесуального закону дають змогу на законних підставах залучати сили й засоби підрозділів оперативної служби для проведення візуального спостереження як слідчої дії – без заведення оперативно-розшукової справи, що вирішує проблему залучення сил і засобів підрозділів оперативної служби “по гарячих слідах”. Важливим аспектом юридичного аналізу візуального спостереження як слідчої дії та як оперативно-розшукового заходу є визначення його об'єктів. Теоретично об'єктами візуального спостереження можна вважати не лише фізичних осіб, а й окремі території, будівлі, споруди, предмети тощо. Адже цілком логічно припустити, що такими об'єктами можуть бути приміщення, які використовуються для зберігання викраденого, місця закладення тайників, ємкості для перевезення наркотичних засобів (при проведенні контрольованої поставки) тощо. Виходячи з цього, цілком обґрунтованими є положення ст. 269 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р., де визначено: “Для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця в публічно доступних місцях може проводитись візуальне спостереження за вказаними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження” [3]. Проте візуальне спостереження за певними територіями, будівлями, приміщеннями, предметами (якщо воно ведеться в публічно доступних місцях) здебільшого має на меті виявлення осіб, причетних до злочинної діяльності та подальше вивчення їх дій. З моменту виявлення цих осіб спостереження проводиться вже по відношенню саме до них. Тому, якщо слідчим отримано дозвіл суду на проведення візуального спостереження за місцем або річчю – немає формальних законних підстав стежити за особами, що будуть виявлені таким чином. Отже, спостереження такого роду має сенс лише в тому разі, коли перебування особи в певному місці або її фізичний контакт з конкретним предметом може бути доказом її вини, а також з метою затримання підозрюваної (розшукуваної) особи. Проте спостереження за річчю або місцем, що проводиться до виявлення таких осіб, не може розглядатися, як втручання в особисте життя громадян, обмеження їх прав і свобод. Адже носіями юридичних прав та учасниками правовідносин можуть бути лише особи. Речі та місця не можуть розглядатися як суб'єкти таких відносин. Тому візуальне спостереження за ними не потребує юридичної регламентації. Отже, воно може проводитися без спеціальних дозвільних процедур. З моменту виявлення потрібної особи слідчий має припинити спостереження

та діяти відкрито – затримати особу й скласти протокол затримання та (або) провести потрібні в конкретному випадку слідчі дії: обшук, огляд. Якщо ж підстав для затримання або проведення відповідних слідчих дій бракує, а спостереження за місцем або річчю встановлювалося з метою подальшого стеження за виявленими особами, то в клопотанні про дозвіл на проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути зазначено саме це (на відміну від вимог п. 4 ч. 2 ст. 248 КПК України). Тобто дозвіл повинен містити чітку вказівку на те, що спостереження має проводитися за невстановленими особами, які з'являться у визначеному місті (вчинять там певні дії) або матимуть контакт з конкретною річчю (проводитимуть з нею певні операції). Візуальне спостереження за певною територією або адресою постійно використовується в діяльності підрозділів оперативної служби як базовий складник комплексних заходів, що нормативно визначені як розвідувально-пошукові. Такі заходи є високоєфективним засобом виявлення латентних злочинців і встановлення причетних до них осіб. Проте, за аналогією з відповідною слідчою дією, їх правове регулювання є недосконалим, оскільки виявлення таких осіб є правомірним, а подальше стеження за ними з метою отримання персональних даних немає правових підстав. Отже, як у кримінальному процесі, так і в оперативно-розшуковій діяльності доцільно чітко регламентувати стеження за особами, що виявлені в процесі спостереження за певними місцями та речами. Аналогічної регламентації потребує й стеження за зв'язками осіб, що є об'єктами візуального спостереження. Аналіз ст. 269 КПК України та ч. 15 ст. 9 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" дозволяють дійти однозначного висновку: одним із завдань візуального спостереження є встановлення соціальних контактів (зв'язків) об'єкта. Єдиним надійним засобом виконання цього завдання є приховане стеження за ними з подальшим негласним отриманням персональних даних. Відкриті засоби отримання таких даних (перевірка документів, затримання для встановлення особи) ведуть до втрати сенсу подальшого проведення відповідної слідчої дії або оперативно-розшукового заходу, оскільки позбавляють їх негласної форми, а відповідно унеможливають досягнення потрібного результату. Аналіз практики підрозділів оперативної служби засвідчує, що час візуального спостереження з метою отримання інформації, необхідної для подальшого встановлення особи, майже ніколи не перевищує однієї доби. Здебільшого цей час обмежується декількома годинами. Такі витрати зазвичай є виправданими, оскільки часто дають можливість отримати персональні дані осіб, причетних до злочинної діяльності, установити склад і структуру організованого злочинного формування. Якщо в подальшому інформація про причетність особи до злочинної діяльності не підтверджується, усі матеріали мають бути знищені. Терміни перевірки відомостей про причетність особи до вчинення злочинів і знищення матеріалів на неї мають встановлюватися на законодавчому рівні. Відособленість візуального спостереження як слідчої дії та оперативно-розшукового заходу відбивається в розмежуванні суб'єктів ініціативи та надання дозволу на їх проведення. Якщо оперативно-розшуковий захід може здійснюватися ПОС з дозволу начальника кримінальної міліції УМВС і вищих за посадою осіб, відповідальних за організацію ОРД, то відповідна слідча (розшукова) дія – за ініціативою

слідчого, прокурора та з дозволу слідчого судді. Це цілком логічно, враховуючи те, що використанню в кримінальному судочинстві підлягають усі матеріали, здобуті під час візуального спостереження як слідчої дії, а в разі проведення відповідного оперативно-розшукового заходу використовуються лише ті, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп.

Проведення візуального спостереження без дозволу суду відповідає юридичній практиці багатьох зарубіжних країн. Так, закони "Про оперативно-розшукову діяльність" Молдови та Білорусі визначають, що для проведення спостереження достатньо мотивованої постанови органу, який здійснює ОРД [6, 125, 305]. У Великій Британії безпосереднє спостереження, що проводиться для цілей спеціальних розслідувань чи спеціальних операцій, з метою отримання інформації приватного характеру про особу (спеціально визначеної для цілей розслідування чи операції), може бути санкціоновано поліцейськими силами, розвідувальними службами, окремими міністерствами та навіть фінансовими департаментами тощо [7, 139]. У США візуальне спостереження (також із використанням технічних засобів) дозволяється на стадії попереднього розслідування без попереднього санкціонування. Для проведення відеоспостереження в публічних місцях не потрібно отримувати рішення суду [7, 137]. Важливим для правової оцінки законності візуального спостереження варто визнати поняття місця його проведення, яке не подається ні в Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність", ні в КПК України. Тому сьогодні не можна дати однозначну правову оцінку випадкам, коли об'єкт візуального спостереження перебуває у власній квартирі, а співробітник ОВС спостерігає за ним через відчинене вікно з двору будинку (з даху сусідньої споруди, дерева, автомобіля, припаркованого на вулиці, закритого посту тощо). Те саме можна сказати про ситуацію, коли об'єкт спостереження знаходиться на приватній земельній ділянці, а оперативні працівники стежать за його діями із сусіднього подвір'я, де перебувають із дозволу господарів. Якщо місцем проведення візуального спостереження вважати місце знаходження об'єкта, то такі дії будуть незаконними. Адже проведення оперативно-розшукових заходів у житлі та іншому володінні особи можливі лише з дозволу суду. Якщо ж місцем проведення візуального спостереження вважати місце знаходження його суб'єктів, то стеження є законним. Той, хто перебуває в житлі чи іншому приватному володінні та не вживає заходів з обмеження можливостей спостереження за ним сторонніх осіб, імовірно не вважає за потрібне приховувати від оточуючих свої дії, свідомо допускає їх публічність і не вбачає в такому спостереженні загрози для себе. Адже Конституцією України передбачено право кожного будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ст. 55, ч. 4). Це право може бути реалізоване ними й для запобігання стеженню (шляхом завішування вікон, замикання дверей, будівництва парканів тощо). Отже, особи, які не вживають цих заходів, не вважають за потрібне користуватися названим правом у частині захисту інформації про себе, а, навпаки, самі роблять цю інформацію публічною. Якщо ж вони скористаються цим правом, то унеможливлять візуальне спостереження й воно буде проводитися не за особою, а за певною територією або адресою. Важливу роль для оцінки законності візуального спостереження відіграє

також місце розташування засобів оперативної техніки, за допомогою яких воно здійснюється. Адже суб'єкти спостереження можуть знаходитись у громадському місці, а засоби, що ними використовуються, у житлі чи іншому володінні особи.

Візуальне спостереження є безпосереднім засобом виконання завдань і досягнення мети як ОРД, так і кримінального процесу. Сутність візуального спостереження, механізм його практичної реалізації та зміст результатів у межах кожної з названих діяльнісних систем є однаковими. Юридична форма візуального спостереження буде різною залежно від сфери застосування: в ОРД – оперативно-розшуковий захід, у кримінальному процесі – негласна слідча (розшукова) дія. Залежно від юридичної форми візуальне спостереження набуває різного статусу, що втілюється у визначенні законом різних суб'єктів ініціативи його застосування та санкціонування, різних наслідків невиконання доручень на його проведення. У КПК України доцільно передбачити, що слідчому та за його дорученням працівникам уповноважених оперативних підрозділів дозволяється проводити візуальне спостереження за невстановленими особами, що були виявлені в процесі негласних слідчих (розшукових) дій, з метою подальшого отримання їх персональних даних та (або) доказів її причетності до вчинення злочину. Таке спостереження має проводитись до моменту, коли здобутих у процесі стеження даних буде достатньо для встановлення особи оперативним шляхом або для її затримання за підозрою у вчиненні злочину, але не більше 24 годин. Спеціального дозволу для такого спостереження не потрібно. У разі необхідності продовження візуального спостереження за особою, виявленою в процесі негласних слідчих (розшукових) дій, понад 24 годин слідчий має отримати дозвіл суду та оформити в установленому порядку відповідне доручення оперативному підрозділу. У Законі України “Про оперативно-розшукову діяльність” доцільно визначити, що візуальне спостереження за невстановленими особами, виявленими в процесі оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, може проводитись з метою подальшого отримання їх персональних даних та (або) інформації про їх злочинну діяльність. Як у КПК України, так і в Законі України “Про

оперативно-розшукову діяльність” доцільно зазначити, що місцем проведення візуального спостереження варто вважати місце перебування його суб'єктів і технічних засобів, що ними використовуються для стеження.

Література

1. Шилін М. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового кримінального процесуального кодексу України // Вісник Національної академії прокуратури України. № 1. – 2013. – С. 59-64.
2. Про оперативно-розшукову діяльність України: проект Закону України (нова редакція) на заміну раніше поданого реєстр. № 2134 від 21 лип. 2008 р. // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: монографія / М.А. Погорецький. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 575 с.
5. Погорецький М.А. Мета і завдання оперативно-розшукової діяльності / М.А. Погорецький // Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х., 2004. – Вип. 70. – С. 95-103.
6. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД: зб. законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю / Укладачі: О.В. Кириченко, І.М. Зубач, О.В. Новіков, А.В. Білий. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 464 с.
7. Перепилиця М.М. Проведення оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні: монографія / М.М. Перепилиця, О.В. Манжай. – Харків: Вид-во КП Друкарня № 13, 2008. – 248 с.

Назаренко Д.В.,

*ад'юнкта кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 14.09.2015

УДК 343.985.7

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ МОДЕЛІ ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО В РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Несвітайло І. І.

Модель особи потерпілого від убивств на замовлення представляє криміналістичний інтерес, оскільки впливає на визначення механізму вчинення злочину. Для розслідування вбивств на замовлення велике значення має збір максимального об'єму інформації щодо потерпілого, установлення його поведінки, визначення зв'язку зі злочинцем. Зазначені дані допомагають вірно визначити цілі й мотиви злочину, висунути найбільш обґрунтовану версію про причетних до вбивства осіб, установити замовний характер убивства.

Ключові слова: модель особи потерпілого, вбивства на замовлення, криміналістичне значення, інформація, замовник, виконавець.

Модель личности потерпевшего при совершении убийства на заказ представляет криминалистический интерес, поскольку влияет на определение механизма

совершения преступления. Для расследования убийств на заказ большое значение имеет сбор максимального объема информации о потерпевшем, установление его поведения, определение связи с преступником. Отмеченные данные помогают определить цели и мотивы преступления, выдвинуть наиболее обоснованную версию о причастных к убийству лицах, установит заказной характер убийства.

Ключевые слова: модель личности потерпевшего, убийства на заказ, криминалистическое значение, информация, заказчик, исполнитель.

Model of person of a victim of murders on order represents criminalistic interest because of its influence on determination of a mechanism of committing of crime. For investigation of murders on order the great importance is the collection of the maximum amount of information

© І.І. Несвітайло, 2015